

Кожен із нас – Президент
Юлія Мендель

Обличчя нової країни

Ця книжка – спроба осмислити українські реалії з погляду українки, народженої наприкінці 1980-х, просто перед розвалом Союзу. Народженої в російськомовному місті, але для якої українська мова стала рідною. Яка добряче відчула смак усіх страхів, комплексів та обмежень імперії під Росією, але яка вчилася у Західного світу, об'їздивши десятки курсів і програм у Європі та США. Історія дівчини, якій говорили, що не можна вступити до університету без хабаря, але вона не мала грошей на хабар і вступила. Тієї, яка їздила по першу шенгенську візу, що їй, мешкаючи в Києві з реєстрацією в Херсоні, треба було отримувати в Донецьку. І яка тепер літає за безвізом. Тієї українки, якій без упину твердили «ти ж дівчинка», апелюючи до провінційних суспільних стандартів, і якій вдалося зберегти індивідуальність, щоб згодом почуватися рівнею в світі чоловіків. І в світі нової української політики, відкритої та прозорої. Де кожна людина, незалежно від статусу, може змінити країну на краще. Сьогодні, як ніколи, час створювати нашу мрію, мрію кожного українця, не перекладаючи відповідальність на когось одного. Тому що кожен із нас – країна і кожен із нас – її Президент.

Юлія Мендель

Кожен із нас – Президент

© Мендель Ю. В., 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

Передмова

Писати цю книжку було вкрай складно. Я бралася до неї не раз, прописувала по кілька десятків тисяч слів – і закінчувала проекти.

Ключовим питанням, яке постало переді мною, було те, що правда дуже багатолика і найчастіше витверезує. Тоді як більшість документальних матеріалів пишуть на підставі етичних норм, дипломатії та, будьмо відверті, бажання автора показати себе в позитивному ключі. Але – не можна подавати правду, яка витверезує, залишаючись водночас позитивним героєм.

Переді мною постав моральний вибір. А моя мораль – це дотримуватися цінностей: дарувати щирість, якої нам так бракує, і творити корисне. От тільки таємниць політичної кухні я особливо не розкриваю. І це теж мораль. Бо якщо тебе допущено до секретів і визнано гідним довіри, поважай це право і зберігай їх. Це повага довіри до тебе.

Ось уже три десятиліття, як Україна офіційно проголошує свою незалежність. Це досягнення багато в чому особисте для кожного з нас, особливо для тих, хто народжений в останні роки існування СРСР або на початку 1990-х. Ми – те покоління, яке мусить остаточно сформувати втрачену українську ідентичність, сформулювати, хто ми, українці, сьогодні, куди ми йдемо, що цінуємо в минулому, ким будемо з плином десятиліть.

І ось вам перша правда. Пишаючись багатою історією, національними героями – козаками, культурою наших предків, ми, проте, занадто часто апелюємо до образу жертви, вигідного, щоб дістати підтримку, але від самого початку програвшого. Так, це складно – жити в реальності перманентних криз, втрачати території, бути зрадженими гарантами нашої безпеки і говорити про країну можливостей та відкриттів. Але так і є насправді. Ми, справжня Україна, саме така. Країна, де уживаються люди з почуттям кривди й рішучістю творити, полярними світоглядами, різними культурами і геть різним минулим. Ми країна часових і культурних заломлень, паралельних вимірів, що співіснують разом.

У психології цікаво розглядають травму покинутості та як вона позначається на людині. Той, хто дістав таку травму в дитинстві, протягом усього життя відчувається завжди зайвим, неначе його не чекали, його не мусить бути. Згадайте, як у школі, спізнюючись, один учень тихенько стукав у двері, боязко зазираючи, і просив вибачення, намагаючись привертати якомога менше уваги вчителя й класу. Інший же влітав вихором, відчиняючи двері ногою, цілковито впевнений у своїй потребі й своєму місці в цьому класі у цей час.

Ми нагадуємо цього боязкого школяра, який не має певності у своєму місці у світі. Це не дивно, враховуючи численні спроби нівелювати українців як націю. А проте зробити це досі нікому не вдалося. І нам час уже дорослішати й відчиняти ці двері до класу красиво, ввічливо і впевнено.

Саме так, упевнено, ввічливо й сильно, відчинив двері Володимир Зеленський, шостий Президент України. Для всіх українських школярів, які спізналися на уроки світу. Ми є. Тут і зараз. І неодмінно будемо частиною спільного майбутнього планети. Незалежні, сильні й щасливі.

Можна відмовлятися від підписання угод, вписувати геополітичні напрями до Конституції, проголошувати полум'яні промови, рекламувати красиві політичні гасла, утім, так і не зрозуміти ідентичності українців, дуже складної, багатогранної, емоційної, з її прадавньою мудрістю і наивною романтичністю, що вміє навчити завдяки безцінному досвіду, але не здатна збагнути багатьох досягнень Західного світу, відчуває свою належність до європейців і водночас слухає російську попсу.

Щоб почати формувати наш світогляд і розуміння, хто ми такі, мусимо подивитися правді у вічі. Не можна замовчувати правду і пропонувати

національні ідеї. Не можна заплющити очі на реальність і штучно ліпити ідентичність.

Ця книжка – спроба осмислити українські реалії з погляду українки, народженої наприкінці 1980-х, просто перед розвалом Союзу. Народженої в російськомовному місті, але для якої українська мова стала рідною. Яка добряче відчула смак усіх страхів, комплексів та обмежень з боку імперської Росії, але яка вчилася у західного світу, об'їздивши десятки курсів і програм у Європі та США. Українки, яка щодня живе і працює з трьома мовами: українською, російською і англійською. Якій у дитинстві танцювалося однаково широко під «Арлекіно» і Oops, I Did It Again. Якій говорили, що не можна вступити до університету без хабаря, але вона не мала грошей на хабар і вступила. Яка їздила по першу шенгенську візу, що їй, мешкаючи в Києві з реєстрацією в Херсоні, треба було отримувати в Донецьку. І яка тепер літає за безвізом. Українки, якій без упину твердили «ти ж дівчинка», апелюючи до провінційних суспільних стандартів, і якій вдалося зберегти індивідуальність, щоб згодом почуватися рівнею в світі чоловіків.

Ми – покоління, народжене в радянських реаліях, але яке виросло на американській мрії. Сьогодні, як ніколи, час створювати нашу мрію, мрію кожного українця. Але для цього потрібно навчитися жити разом, приймати, усвідомлювати себе і свою роль у суспільстві. Любити країну – це поважати її.

Складно сформулювати ідентичність нації, не обмежуючи її й охоплюючи всю багатогранність. Але неможливо зробити це без намагання осмислити себе й обговорити це у межах суспільного діалогу. Я пропоную почати. Зі ширих спроб осмислити нас з погляду досвіду українки, яка любить свою країну, і пропозиції прийняти одну з мільйонів правд, що створюють нашу Україну.

Журналістка Д. оселилася в моїй новій квартирі на тиждень-два, поки знайде житло. Вона щойно переїхала до Києва, і, як кожній самостійній дівчині без повного фінансування батьків, їй потрібна була допомога. Це не перша дівчина, якій я надаю тимчасовий прихисток на час пошуку квартири: ми, дівчата, повинні допомагати одна одній. Приїхавши до Києва 2003 року, я не мала нікого, хто б допоміг мені зорієнтуватися. Попри стереотип, що студентський період життя – найкращий, я дотримуюся цілком протилежної думки. Усе моє подальше життя, яке я будувала сама, не будучи залежною від стандартів і умов університетів, а також чужого фінансування (завжди мінімального в моєму випадку), тільки кращало: що більше минало часу після вишу, то ліпшим і приємнішим ставало моє існування.

Тепер я працювала на бажаних роботах. І це був не жарт: я завжди мріяла працювати саме в The New York Times і на світову організацію, яка курирує проекти, що поліпшують життя в усьому світі. У моєму випадку це був Світовий банк.

У свої тридцять два я вже зібрала кошти на іпотеку і робила ремонти у своїй першій квартирі. Я їздила по закордонах, коли хотіла, і могла бодай іноді виділити час на відпочинок. Д. завела розмову про найгарячішу тему в медіа-середовищі: чи здогадуюсь я, хто може бути прес-секретарем

новообраного Президента Володимира Зеленського, який щойно прийшов у політику з креативної індустрії, а саме – побудував імперію гумору в Україні. Конкурс викликав ажіотаж, на нього пішли тисячі журналістів, прес-секретарів, комунікаціоністів і просто фанатів Зеленського.

Здогадуюся, зізналась я. Д. звелася на лікті на ліжку і з властивим їй наївним здивуванням голосно скрикнула: «Спра-а-а-авді??? А чому ж ти мовчиш?!» «Бо ще не знаю, чи хочу я на це погоджуватися», – відповіла я.

Розділ 1

У нашій історії немало епізодів, які нас об'єднують. Та ми навчилися бути однією країною епізодично. У новому році нам треба бути єдиною країною кожного дня. Це має стати нашою національною ідеєю.

Володимир Зеленський. Новорічне привітання 2020

Відновити WiFi на квартирі, куди я вимушено переїхала восени 2020 року, мені так і не вдалося. Тож я користувалася мобільним 3G.

До того ж сьогодні зранку в селі на Київщині не було світла. Таке часто трапляється, коли драти вкриває ожеледь. Ранкові сіро-снігові сільські пейзажі Київської області навіювали ностальгію. Раритетна «Дівчонка-девчоночка» здавалася витонченим вибором на телефонному YouTube о сьомій годині безсонного ранку. Зварити два яйця на сніданок і гречку на обід – я мала свій мегаплан для підтримання дієти на цілий день.

Протягле «Я за ночь с тобой отдам все на све-е-е-ете-е-е-е...» плавно рухало сонними м'язами, і ранок поволі почав наповнюватися першими думками і робочими повідомленнями. YouTube плавно перемикав хіти двадцяти-і десятирічної давнини, іноді дратуючи рекламою дешевої нерухомості регіону. Аж раптом уся моя кухонна метушня завмерла. Ні, вода й далі кипіла, над чаєм димувала кип'яткова пара, але все це в одну мить перетворилося на щось несправжнє, неважливе, наче відсунулося в інший вимір і більше ніяк не стосувалося мене. Авжеж, я поснідаю яйцями з нарізаним авокадо, покладу гречку з копченою норвезькою рибкою в лоток на обід, зроблю всі свої вранішні процедури. Та все – вже на автоматі, так, ніби моє тіло рухається неусвідомлено, як належить: душ із дверима без водонепроникних смужок, новий крем від нового косметолога, чорні штани і чорний светр (нині я ношу і купую тільки чорне... та й Бог із ним) і вже купа повідомлень у WhatsApp. Вранці голова тверезіша і багато питань розв'язується швидше.

Усе – через сорок сьому секунду кліпу «короля» російської естради. Річ у тім, що, поки Філіп Кіркоров співав про квітень, який прокинувся в його душі, на екрані біг що є духу не хто інший, як Президент України Володимир Зеленський. Так, біг у 2011 році, задовго до самої думки Володимира Зеленського прийти в політику. Біг у кадрах одного з найпопулярніших його фільмів. Молодий, спортивний, ширий, старанний, закоханий. У краватці й світло-сірому костюмі – зараз він рідко такі вдягає.

Повірте, таке важко не помітити в розслабленому стані, якщо цей романтичний і жвавий кіногерой – твій нинішній шеф з його колишнього життя. «Я не могла на нього не працювати, – написала я одразу повідомлення другові. – Вдома в мене постійно крутилися його шоу по телику, а тут навіть немає WiFi, і перше, що я бачу зранку, – це він, який біжить у кліпі Кіркорова». І кинула посилання.

Ви вже зрозуміли, що Кіркорова YouTube підібрав автоматично, розцінивши його хіт «Просто подари» приблизно за категорією аншлагової «Девчоночки» Белоусова початку 1990-х. Але появу в цій логіці Зеленського в моєму сірому ранкові я досі пояснити не можу. А втім, мені вистачило цих кількох секунд, щоб цілком прочунятися від сну і повністю завантажити мозок політичною реальністю. У соцмережах і далі розгорався конфлікт між Міністерством оборони і журналістом, що працював на опозиційну силу, заступник Керівника Офісу Президента збирав головний негатив в онлайн-медіа і серед активістів, а ми наближалися до річниці зустрічі в «нормандському» форматі. Роботи було повно, і я знала, що Володимир Олександрович поставиться до неї дуже уважно. Мені досить побачити його, який фахово грає роль закоханого романтика, щоб згадати його професійну вимогливість до себе та своєї команди, і перфекціонізм, із яким він у минулому житті змушував свою тодішню команду десятки разів проходити тренування на сцені, а тепер ретельно контролював виходи новин, фото і відео в медіа і нашу комунікацію за вічними скандалами.

Тиждень видався не з легких. Один із найважчих у році, насправді. Кінець високосного 2020-го акумулював усі емоції і провали, обіцяючи не надто райдужний початок наступного року. В повітрі витала роздратованість, яка поперемінно викликала невдоволення керівництва й безглузді конфлікти всередині команди. Залишалось кілька тижнів до нового року.

Бюджет не було ані ухвалено, ані погоджено з політичними гравцями. І навіть коли його ухвалювали, проблеми з дефіцитом залишилися. Над Україною знову, вже вкотре, нависла примара дефолту. Без західних партнерів було не обійтися. Вони все ще сумнівалися щодо чергового траншу, але розуміли, що покинути напризволяще сорокамільйонну країну в центрі Європи теж не можна. Україна й так потерпала від війни на Донбасі, запізнених реформ, закоренілої корупції, що за тридцять років уже стала частиною менталітету, постійної розрізненості суспільства через прихильність до західних чи російських тенденцій. Усе це повторювалося з року в рік, змінювалися покоління, але Україні так і не вдалося сформувати «пакет» тих цінностей, на яких можна було б побудувати по-справжньому сильну державу.

У 2016 році, коли я поверталася до України з Брюсселя, закінчуючи там кар'єру міжнародного тележурналіста, мені випала нагода познайомитися з редактором видання, яке читають усі політики столиці ЄС. Його досвід міжнародного кореспондента формувався десятиліттями роботи на різних континентах. Він також висвітлював Росію, Україну та інші країни пострадянського простору.

«Ніде немає таких поганих політиків, як в Україні, – констатував він мені так несподівано, що я навіть сприйняла це за одкровення. – Так, у Росії теж є корупція, теж порушуються права людини, там теж бідність і складно

жити. Але у їхніх політиків усе ж є непорушні цінності. – Ми спілкувалися англійською, і тільки одне слово він вимовив російською, яку вивчив під час роботи в Москві. – Державність. – Він з більшим притиском наголосив на цьому слові. – Це те, у що вірять їхні політики, це їхня ідеологія. Українські політики не мають цінностей. Вони готові пообіцяти все що завгодно, навіть суперечливі речі, аби тільки залишатися далі в політиці».

Він мав рацію, і ми обоє це знали. 2016-й. Це був час начебто нового політичного віяння, коли вже другий рік поспіль Україна відстоювала належність до європейської родини, другий рік після Революції Гідності, коли ми чітко, через біль і смерть, визначилися, що йдемо на Захід. У нас почалися нові реформи, про нас почали більше писати в західній пресі, здавалося, багато що мало б змінитися.

Але зміни були повільними і малопомітними всередині країни, в регіонах, де досі у багатьох селах не чули про водо- чи газопін, у містечках, де звичайний робітник отримував зарплату на рівні \$150, коли в пресі не вщухали гучні скандали про хабарі в сотні тисяч і мільйони доларів. Чверть населення України жила за межею бідності, а політичні еліти лише скандували у виборчій гонитві проєвропейськість, не бажаючи ні на хвилину ставати європейцями самі.

Оточення Президента Петра Порошенка загрузло в корупційних скандалах і лицемірстві, інформаційна політика будувалася на агресії, брехні й відсталому, неприродному консерватизмі, сильні ставали дедалі сильнішими, еліта насолоджувалася відстороненою елітарністю, а народ виживав, втомлено й роздратовано спостерігаючи виставу на сцені українського політичного театру. Європа була недосяжною без європейських політиків. А Петро Порошенко і його команда залишалися дрібними радянськими злодіями, які дорвалися до бюджетного корита. Пафосні гасла не могли приховати від західних журналістів радянські звички, закомплексовані реакції та погано награну брехню. Політична еліта наскрізь просякла гнилизною, і від перестановки осіб результат не змінювався.

За майже тридцять років незалежності політичні партії в Україні не виробили ані єдиної державної ідеології, ані власних ідеологічних цінностей. Кожна нова політична сила будувалася й виживала виключно завдяки постаті лідера. Ціннісні орієнтири, обіцянки, дії змінювалися залежно від вигод і завдяки короткій народній пам'яті. І не було того, хто б відмовився від політичних бонусів задля обстоювання цінностей ідеологічних. Адже не було й самої ідеології, не було жодного слова, що його західний журналіст залишив би в оригіналі як розуміння цінності саме української ідентичності.

Та й що це таке – українська ідентичність, жодна з політичних сил так і не спромоглася визначити. Петро Порошенко намагався був штучно насадити консервативні ідеали початку ХХ століття, що втратили свою актуальність і для багатьох уже не здавалися привабливими. Він витратить силу-силенну зусиль на побудову формули ідентичності із занадто крихкими компонентами: армією, на якій наживалося його оточення, мовою, якою не спілкувалися в його родині, вірою, яку він ототожнював з автокефалією української церкви і яку перетворив на попсовий електоральний тур із Томосом.

Західні журналісти й надалі асоціювали українську ідентичність із легендами про сміливе козацтво, з короваем, що його печуть у селах на весілля, з різдвяними колядками, співаними від хати до хати ще в гоголівських оповіданнях. Україна для західного читача ідентифікувалася з селянством і залишалася пострадянською провінцією. Більш чіткий за попередніх президентів, Порошенко, проте, обрав той-таки шлях заперечення масштабності, багатозначності, складності, розмаїття, строкатості, суперечливості сучасного українського суспільства заради занадто вузьких визначень, щоб стати автором простої й доступної формули нашої ідентичності. Та що більше він насаджував свою формулу, то більш неприродною вона виявлялася. І як наслідок викликала відторгнення у більшості суспільства, як погано підібрана шкіра, що не прижилася під час невдалої косметичної операції.

Під кінець 2018-го, коли в президентські кандидати знову вибилася давно відома парочка – Петро Порошенко і Юлія Тимошенко, у народі помітно відчувалася втома. Брак політичної еліти, зміна тих самих осіб, які, по суті, нічим не відрізняються, і відсутність будь-якої альтернативи створили величезний простір для нових можливостей. І коли в новорічну ніч 2019-го Володимир Зеленський оголосив своє рішення йти на вибори президента, багато хто зітхнув з полегкістю: це була надія, якої не відчувалося вже давно.

Навіть після кривавого 2014-го, коли на Майдані загинуло понад сотню людей, і приходу нової, проєвропейської, наскільки це було можливо, політичної сили, в повітрі так гостро не відчувалася надія. Особисто я порівняла б це відчуття з 2004-м, коли революції й мітинги ще були для нас чимось новим, для багатьох – незвіданим, коли справді відкидали старе і прагнули чогось цілком нового. Після цієї заяви захотілося жити. Ні, з погляду логіки, звичайно ж, було страшно, але серцем дуже вже хотілося новизни і свіжості. Як смаку першої соковитої полуниці, яка впевненим ароматним вибухом у роті ніби заявляє: все літо ще попереду.

Доволі насичена кампанія, брудна за своєю суттю, часто принизлива для новачка Зеленського, виснажлива для багатьох журналістів, загалом цілковито в стилі пана Порошенка, мені, людині емоційній, далася доволі легко. Навіть беручи до уваги те, що новини доводилося моніторити з ранку до вечора, а писати – нескінченно багато, що пропагандистська машина Порошенка безугавно продукувала фейки, а в США набирав обертів скандал, у якому фігурували Джо Байден і Україна, у травні я почувалася досить бадьорою. Це вперше ми з батьками, не змовляючись і не сперечаючись, проголосували за одного кандидата. Ми всі прагнули жити краще. А якщо не краще, то бодай з надією, а не без неї.

Під час президентської кампанії, можливо, вперше в житті Зеленський відчув, що означає бути публічно нелюбим. Його обожнювали завжди і скрізь: завзятого і активного студента в університеті, веселого і дотепного на сцені КВК, у кожній новій гумористичній програмі й фільмі – але тільки не під час президентської кампанії. У ці стрімкі кілька місяців він відчув, як то – коли політичні опоненти поливають брудом, невпинно й успішно шукають компромати; і зрозумів, як воно – сперечатися публічно, без телесуфлера. Однак упорався він із цим чудово завдяки багаторічному досвіду публічних виступів.

Входження Володимира Зеленського в жорстокий світ політики було неприємним через важку виборчу кампанію. Але він, як новоспечений політик, швидко, збираючись на силі, спинався на ноги, довіряючи натовпам виборців, усвідомлюючи новий для себе навколишній світ і роззираючись навсібіч. Це породжувало емпатію й симпатію, і саме таким він прийшов на дебати з Петром Порошенком, які пробудили в людях співпереживання і майже батьківське бажання підтримати Зеленського.

Йти віч-на-віч із таким кар'єрним зубром, як Порошенко, Зеленському було як мінімум неприємно. Знаючи це, Порошенко думав, що дебати підуть на користь саме йому, і наполегливо вимагав їх проведення, хоча ще під час попередніх президентських виборів у 2014 році сам відмовився дискутувати зі своєю тодішньою опоненткою Юлією Тимошенко.

Для Зеленського було ризиковано як брати участь у дебатах, так і уникати їх. Розуміючи це, його команда почала підготовку ще до першого туру голосування. Після того як два кандидати вийшли в другий тур, команда політичного новачка підготувала вірусне відеозапрошення для Порошенка, в якому Зеленський запропонував умови проведення дебатів: він зажадав, щоб обидва кандидати здали аналізи на наркотики, аби переконатися, що вони здорові; щоб Порошенко вибачився за поливання Зеленського брудом і щоб дебати проводилися на Національному стадіоні «Олімпійський» перед людьми і представниками ЗМІ, а не в студії громадського телеканалу, як це передбачено законом.

Ця історія набула всесвітньої популярності. Порошенко виконав майже всі ці умови, окрім вибачень. Його тодішня відповідь: «Стадіон так стадіон», за допомогою якої він намагався приховати хвилювання і показати патерналістську поблажливість – мовляв, його не хвилює, на якій платформі він «знищить» новачка, – стала ідіомою в Україні. За дебатами спостерігала ледь не вся країна і більшість світових медіа.

Перед цим моя рідна тітка нарікала на добрі шанси Зеленського стати президентом. Їй не подобався його гумор, і вона побоювалася відсутності політичного досвіду. Дебати змінили її настрої і думку на 180 градусів. Промова Зеленського була свіжою і справедливою щодо української влади, і люди це знали.

«Я не ваш опонент, – сказав він Порошенку. – Я ваш вирок». Кожною фразою актор і бізнесмен Зеленський ніби забивав цвяхи в політичну труну Порошенка. Він не вихвалявся і не обіцяв забагато, ніби був прописаний успішний сценарій, – так підказував його гострий розум.

Моя тітка дивилася дебати з глибоким переживанням і материнським трепетом. Вона співчувала молодому послушникові, що стояв перед грубим і самовпевненим олігархом Порошенком, який підвіз автобуси людей, щоб створити натовпи підтримки.

«Я хочу, щоб Зеленський переміг, – сказала вона після дебатів. – Він мусить стати нашим слугою народу».

Зеленський сам собою давав більше надії, ніж будь-яка революція до цього. У червні 2019-го Міжнародний республіканський інститут повідомив, що 48 % українців сподівалися на позитивні економічні зміни у перший рік

президентства Володимира Зеленського, порівняно лише з 14 % десятима місяцями раніше. Народ, утомившись від корумпованих і прогнилих пострадянських політиків, вимагав змін. Він виявив Зеленському величезну довіру: спершу той отримав 73 % голосів як Президент, потім його нова партія, що складалася із геть невідомих новачків, досягла історичного результату, діставши 43 % підтримки на позачергових парламентських виборах.

Розгромні, рекордні 73 % у другому турі теж у суті своїй були революцією. Лишень прийнятною для більшості населення: без брудних наметів, розтрошеного Майдану, негігієнічних і холодних ночей з ризиком бути побитим, знесеним водометами чи обприсканим газом, без усієї цієї революційної «романтики» минулих століть, але з чітким, жорстким і емоційним виразом тодішній владі. Перша по-справжньому електоральна революція України.

У 2016-му я висвітлювала конвенції Дональда Трампа і Гіллари Клінтон. Це збори партій республіканців і демократів відповідно, на яких вони обирають і офіційно проголошують кандидата на вибори.

Відтоді я прочитала чимало книжок з питань кібербезпеки, зломів, дезінформації й дізналася багато про те, як їм протистояти. Читала про Cambridge Analytica, дивилася фільми про роботу нових політтехнологій. Сьогодні без цієї інформації неможливо розуміти політику. Адже Інтернет – це нова доповнена реальність, спроможна як підсилювати політиків і держави, так і підривати їх.

Усі кампанії впливу з нелегальним збором персональних даних, таргетуванням реклами на основі цих даних і використанням величезної кількості ботів базувалися і базуються на ідеології розділення суспільства. Верш за основу найбільші страхи та історичні травми суспільства, емоції болю, негласно (ботами, соцмережами, хештегами, емоційною і таргетованою рекламою) роздмухуєш тему і агресивно налаштовуєш громадські групи одну проти одної. Тоді частина людей голосуватиме активніше, більше прибічників політсили прийде на голосування. На іншу ж частину населення, яка ще не визначилася, або на прибічників опозиційної сили, мають діяти подразники, щоб змусити людей засумніватися у своєму виборі, іти голосувати за створене прагнення «справедливості». Воля суспільства – це інструмент політтехнологів. У розвинених країнах це питання імміграції, расизму, прав меншин. Ці травми перетворюються на «брудний секретик, яким вони діляться з деякими своїми прибічниками і за допомогою якого потайки маніпулюють невдоволенням мільйонів інших своїх прибічників» («Криза самовизначення»).

В Україні теми, що добре надаються для розділення, – це патріотизм, мова, входження країни до ЄС або ж напрямок у бік Росії.

Певна річ, що пан Порошенко користувався цими ж прийомами і технологіями. Користувався і під час кампанії, і вже після програшу, розділяючи українське суспільство питаннями мови, когось визначаючи як кращих патріотів, когось – як гірших, укидаючи в інформаційний простір дражливі для суспільства речі, що спотворюють реальність. Він заповнив українські соцмережі ботами, виводив людей на вулиці, вливав фінанси в медійні (і соцмедійні) канали. Тож кампанія 2019-го стала чи не найбруднішою в історії України.

Хвацькі дев'яності для нього видалися успішними. Такими успішними, що, самоствердившись у той буремний час, він не побажав жити за законами цивілізованої демократії. І навіть зовні прикидаючись великим гетьманом сучасності, діяв методами «авторитета» 1990-х.

Тож і виходило, що все нове Порошенко підлаштовував під правила хаотичного бандитизму, навіть віртуальну реальність. І крім зразкових людей-фейків, таких як Ірина Геращенко, Володимир Ар'єв, Олексій Гончаренко, Віктор Уколов, які вигорланюють ідіотичні звинувачення, ретельно відпрацьовуючи темники в соцмережах і на каналах Порошенка, створювалися десятки чи й сотні тисяч безликих акаунтів: усіх цих «Paica Paica», «Патріот Патріот» і «Борців за Справедливість» з повторюваними картинками, порожніми профайлами, голосним лементом у коментарях – однаковісінькими, як під копірку, меседжами, призначеними створювати видимість полеміки між запіненими від ненависті українцями, що знавісніло, непримиренно перегавкуються одне з одним.

Кращі патріоти. За мову, за свободу, за Україну...

Чому ж формула, що спрацювала в західних країнах, не спрацювала у нас? Хоча здавалося, що шансів для Трампа і Brexit було значно менше, ніж у нас, у суспільстві набагато більш розрізненому і з відсутністю чіткої парадигми самоідентифікації. Я бачу одну з відповідей: на розділення українців заради політичної вигоди працювали ледь не всі політичні сили з 2002 року. Фактично у нас не було жодної політичної кампанії, де б не намагалися розділити українців. І коли Володимир Зеленський прийшов з новою ідеологією – об'єднання, спрацювала інстинктивна жага життя – бажання жити і бути щасливими, інстинкт самозбереження і турботи, якої українці ніколи не знали.

Зеленський назавжди змінив українську політику. Він «відімкнув» більшу частину української політичної «еліти», залучаючи людей з бізнесу, мистецтва і телебачення. Він змінював наративи в країні, згладжуючи конфлікти між недружніми ідеологіями. Він репрезентував українську ідентичність такою, якою вона була, – без пафосу, але з безліччю різних присмаків, не як країну, гідну жалю, а як динамічну європейську демократію.

Розділ 2

Це буде морально складно. Це буде для мене, не приховую, дискомфорт, це мене пригнічуватиме. Але пригнічування і дискомфорт не вплинуть на мої рішення. Я це все поховав в собі, реформи мають бути. У нас є шанс.

Володимир Зеленський про реформи. Інтерв'ю The New Yorker, 4.11.2019

Бідність – це не просто відсутність достатку, дому, одягу чи їжі. Бідність – це перешкода до побудови сильного суспільства.

У дитинстві в школі пояснювали просто і метафорично: у людини є два крила: одне – матеріальне, друге – духовне. Доки не запрацює перше, друге також не розправиться.

Але ось у чому суть. Без другого, на одному крилі, високо не злетіти.

Бідна людина зосереджена на виживанні, тому між їжею і книжкою вона обере харчі, а не читання чогось нового. Бідність – це коли тобі не до оплати за інтелектуальний продукт, поїздок регіонами чи іншими країнами, вивчення інших культур, що їх ти не розумієш і не бажаєш розуміти. Бідність – це коли ти ледь виживаєш у своєму маленькому обмеженому світі без можливості дізнаватися щось нове і розвиватися.

Для бідної людини саме споживацтво стає цінністю, стає культурою. Вона цінує матеріальне більше за духовне, отже, можливо, не замислюватиметься про наслідки і корупцію. Бідність засліплює навіть дужче, ніж багатство.

Бідність розуміє негатив і не сприймає позитиву. Бо негатив – це реальність бідності. Бідність не вірить у позитив, якого майже немає в її житті. Бідність часто не вірить у добро, у безкорисливість, людяність, відданість, небайдужість.

Бідність матеріальна часто відгукується убожеством інтелектуальним і культурним. Бідність породжує стереотипи, бідність вірить у брехню і не вірить у людей. Бідність груба, позбавлена етики, агресивна і нещадно люта.

Ось чому у бідній країні важко збудувати сильні інституції, ось чому так легко підірвати те, що є. Спотворення реальності у бідній країні відбувається значно легше, ніж у багатій. А в епоху розвитку технологій і поготів.

Ось чому так важливо боротися з бідністю, викорінювати її в кожній країні. Завжди. І прагнути до загального, максимально вирівняного процвітання для кожного.

Прагнення перевести країну на макроекономічну стабільність із довготривалим плануванням набуло за каденції Володимира Зеленського нової назви – «соросятство», а тих, хто обстоював цю ідеологію, назвали лагідно-зневажливо «соросята». Вигадане слово проолігархічних конспірологів стало частиною політичних діалогів.

Першому урядові Зеленського, очолюваному прозахідним сміливцем і кар'єристом Олексієм Гончаруком, більшою мірою пасувала ця назва. «Два метри сексу» – так називала тридцятип'ятирічного главу уряду «соросят» моя подруга. Він стрімко вкотився до Кабінету Міністрів на самокаті, порозсаджував своїх міністрів, запропонував купу законопроектів, щоб так само стрімко піти у відставку у березні 2020-го.

Він запам'ятався працьовитістю, амбітністю, швидкою зміною масок, колосально накопиченою агресією, яку щедро вихлюпав на парламент, за що дістав відповідне неприйняття, а також періодом найбільшої активності в пропонуванні й голосуванні реформ. Саме за його каденції Україна стала відома на Заході завдяки так званому турборежиму, коли від серпня до кінця

року було проголосовано 150 законопроектів, що скасовували багато застарілих норм, законсервованих ще від часів СРСР, і трансформували ринки України.

Але заслуга їх ухвалення все-таки належить Президентові, а не Прем'єру, як міг помилково подумати Захід, куди Гончарук пізніше подався, сподіваючись на підтримку, щоб повернутися у велику політику. Це Зеленський особисто погоджував кожну реформу, обирав моделі, вносив зміни, якщо бачив, що в первинному вигляді законопроект не буде проголосовано. І так само просив парламент, що більшістю не сприймав Гончарука, голосувати.

У спілкуванні з парламентом Зеленський одразу виявив блискучу рису своєї вдачі: він справді слухав усіх, ніколи не слухався поради лише однієї людини і дозволяв людям приймати рішення.

На самому початку його президентства новому парламенту треба було проголосувати близько 70 нових законопроектів. Два радники Президента вимагали порушити регламент і змусити парламент проголосувати за них у першу ніч після засідання. Зігнати більшість наляканих депутатів фракції «Слуги народу» до парламенту було нескладно. Два інші радники наполегливо рекомендували діяти повільніше, але без порушення правил, щоб ці закони не було згодом визнано неконституційними. Зеленський прийшов на зустріч із парламентом і просто попросив депутатів зробити вибір підняттям рук. Більшість була за повільніший процес, який згодом і протривав кілька місяців.

«Ви проголосували за другий варіант, тож я підтримаю це. Я просто прошу вас не відкладати це у довгу шухляду. Люди обрали нас, мусимо їм служити. Людям потрібні зміни», – сказав Зеленський своїй фракції.

Про цю демократичність характеру Зеленського говорять рідко. Про те, що він слухає людей, незважаючи на їхні статки, впливовість, гендер, близькість до себе. Він миттєво інтуїтивно визначає образ людини – якою мірою співрозмовник відповідає його філософії, до якого кола належить. Це допомагає Володимирі Зеленському вибудовувати своє розуміння суспільства і світу й ухвалювати рішення на цій підставі. Він прагнув розбудувати державу за моделлю бізнесу, успішної компанії, де кожен повинен виконувати свою роль, де була б здорова конкуренція і кар'єрне зростання.

І хоча бізнес-модель іноді давала збої в системі держави, вона також дарувала давно очікувані віяння демократії у верхівці української влади і багато можливостей таким молодим і амбітним, як той-таки Гончарук.

Втративши прем'єрство, Олексій ще кілька разів заходив до Офісу Президента, намагаючись переконати вже нового його главу у своїй лояльності й командності, але так і не добився результату. Не зрозумівши, чим можна займатися в Україні після посади прем'єра, ведений амбіціями великої політики і ледь нарощеними м'язами слави, Гончарук уявив себе політичним важковаговиком і подався до Вашингтона – повчитися й обрости зв'язками з новою адміністрацією Джо Байдена.

Із Вашингтона час від часу він писав статті до нішевих західних і українських прозахідних видань, які як-не-як читали тут, та іноді постив світлини з натяками на свою близькість з українською діаспорою,

американськими політиками і для постраху своїм перебуванням у США тутешньому олігархату. Так проминула більша частина його 2020 року, і поки що його діяльність не обіцяла тектонічних зсувів в українській політиці.

Відставка Гончарука у багатьох викликала подив і обурення. Здавалося, він доволі успішно рухався у напрямку реформ і був звільнений через зміну Глави Офісу Президента, а також через злите прослуховування, в якому поблажливо-зневажливо висловлювався про знання економіки і способів правління Президента Зеленського.

Насправді причин невдач у Гончарука і без цього вистачало. По-перше, йому бракувало інституційного досвіду. Складно з громадського активіста перетворитися на Прем'єра сорокамільйонної країни без відповідного попереднього досвіду просування кар'єрними шаблями. Він помітно розгублювався в кризових ситуаціях, чудово виконуючи комунікаційну функцію і мало тямлячи в операційній системі. Показовим був випадок з Новими Санжарами, що зтаньбив нашу країну далеко за її межами. Це були перші тижні успішного наступу COVID-19 у планетарному масштабі. Україна повернула додому кілька десятків своїх співгромадян, що застрягли в Китаї, обладнавши для них санаторій у селі Нові Санжари. Всі вони після двотижневої ізоляції виявилися здоровими. Налякані новинами про небачений вірус і дезінформацією про нібито спробу знищити ним українців, починаючи із Санжар, місцеві мешканці агресивно вчинили опір ініціативі влади. Озброївшись хто чим, чоловіки й жінки вийшли зустрічати прибулих, в автобус натомлених і наляканих поверненців полетіло каміння і вигуки ненависті. Ці картини вразили багатьох: і своїх громадян по всій країні, й іноземців. Так працювала дезінформація.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=66362252&lfom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.